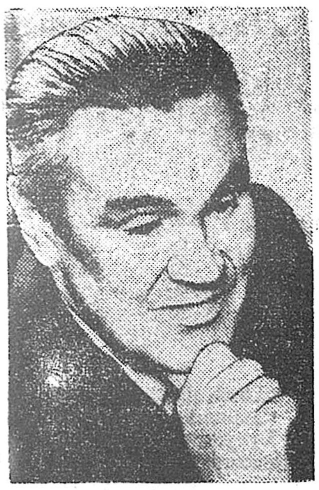

Гардаш мәһәббәти илә

ГАРДАШ халгларын бәдии сөз сәнәтләринин јахынлашмасы вә гаршылыглы зәнкинләшмәси арасыкәсилмәјән, кетдикчә күчләнән вә кенишләнән бир һәрәкат олса да, республикамызда совет әдәбијјаты күнләри гаршысында хүсусилә чидди әһәмијјәт кәсб едир. Мәдәнијјәтимизин достлары, Азәрбајчан әдәбијјатыны севән, тәблиғ едән, гәдим ән'әнәләрини дујан, индики инкишаф вә наилијјәтләрини изләјән һәр бир сәнәт адамы бу күнләрдә рәғбәтлә хатырланыр. Көркәмли рус шаири Серкеј Василјев дә белә гәләм саһибләриндән иди.

Ону торпағымызла, әдәбијјатымызла, сәнәт адамларымызла тәгрибән он беш иллик бир достлуг, әмәкдашлыг бағлајырды.

О, Азәрбајчан торпағына илк дәфә 1961-чи илин мај ајында, өзүнүн дедији кими, сөзлә ифадәси чәтин олан көзәл бир баһар күнүндә гәдәм басмышды. Рус поезијасы онкүнлүјүнүн иштиракчысы иди. Сонралар е'тираф етдији кими, һәмин баһар күнләри онун үрәјиндә тәкчә Азәрбајчан тәбиәтинин көзәлликләринә јох, һәм дә Азәрбајчан әдәбијјатынын көзәллик вә зәнкинлијинә мәһәббәт ојатды. Әдәбијјатымызын көркәмли нүмајәндәләри илә шәхси јахынлыг, онларын сөһбәтләри классик ше'римизә марағыны күчләндирди. Бөјүк Сабирин поезијасы илә диггәтлә танылш олду. Бу поезијаны севди. Һәмин севки ону Низами, Фүзули, Вагиф, М. Ф. Ахундов, Ч. Чаббарлы, С. Вурғун, М. Мүшфиг вә М. Һүсејн јарадычылығы илә бағлады. Бу барәдә Серкеј Василјев өзү јазыр ки, Бөјүк Азәрбајчан шаири Сабирлә чидди танышлыгдан сонра, мән санки онун сеһркар күчүнә табе олуб Азәрбајчан шаирләрини тәзәдән өјрәнмәјә башладым—классикләри дә, мүасирләри дә. О вахтдан сонра Серкеј Василјев Бакынын истәкли, һәмишә сәмимијјәтлә гаршыланан достларындан олду, республикамызда кечирилән, демәк олар ки, бүтүн бөјүк әдәби һадисәләрин иштиракчысына чеврилди. Тез-тез кәлди. Һәм дә тәкчә гонаг сифәти илә јох... Сабирә бөјүк мәһәббәти ону Сабир торпағынын доғма адамына, «ев јијәсинә» дөндәрмишди. О, бөјүк сатирикин поезијасыны рус охучусуна даһа лајагәтлә чатдырмаг кими чидди бир ишә башлады. Сабир торпағыны кәзди, ону јетирән халгы көрдү, өјрәнди, севди...

Азәрнәшр тәрәфиндән рус дилиндә бурахылмыш «Гардаш гардаш үчүн»* адлы китаб да һәмин севкинин, јахынлығын уғурлу бәһрәләриндән биридир.

Мүасир совет әдәбијјатынын күчүнү, гүдрәтини мүәјјәнләшдирән амилләрдән бири дә будур ки, бу әдәбијјат тәкчә бир халгын, бир әдәбијјатын ән'әнәси үзәриндә учалмыр; мә'лумдур ки, мүасир совет әдәбијјаты өлкәмизин бүтүн халгларынын сон дәрәчә зәнкин, әлван вә рәнкарәнк әдәби ән'әнәләринин ән көзәл чәһәтләриндән гидаланыр, халгларын мин илләр әрзиндә јаранмыш зәнкин мәдәнијјәтинин милли өзүнә мәхсуслуғу ејни идеја чәбһәсиндә бирләшәндә, совет әдәбијјаты һеч бир сөз сәнәтиндә олмајан күчлү нәфәс, кениш әһатә даирәси кәсб едир. Бу әдәбијјатын инкишаф јолларында көркәмли совет јазычылары, милләтләриндән асылы олмајараг, мә'нән бирләширләр, чијин-чијинә аддымлајырлар. Бу чәһәтдән Азәрбајчан әдәбијјатынын көркәмли нүмајәндәләринә достлуг дујғуларындан доған есселәрин вә Сабирдән тәрчүмәләрин топландығы мәчмуәнин рус классикләри һаггында мәгаләләрлә башламасы тәсадүфи дејил, совет јазычыларынын белә бир сарсылмаз бирлијини әкс етдирир. Биринчи бөлмәдә С. Василјев кимдән сөһбәт ачыр, «Абшеронун бөјүк достлары» кимләрдир: Максим Горки, Серкеј Јесенин, Александр Фадејев, Николај Тихонов, Павел Антоколски. Бу јығчам, сәмими јазыларда Серкеј Василјев совет әдәбијјаты классикләри һаггында өз дүшүнчәләрини, хатирәләрини охучуларла бөлүшүр. Садә, јадында галан тәәссуратлардан, көрүшләриндән тә'сирли бир дилдә сөһбәт ачыр. Шаһиди олдуғу, шәхсән өзүнә мә'лум олан дәлилләрлә рус әдәбијјатынын көркәмли нүмајәндәләрини охучулара даһа јахшы танытдырмаға чалышыр. Мәсәлән, ики кичик епизода диггәт јетирәк: кәнч Серкеј Василјев, өзүнүн сәмимијјәтлә е'тираф етдији кими, ијирминчи илләрдә Јесенинин өлүмүндән сонра шаирин даһа да артан поетик шөһрәтинин тә'сири илә илк ше'рләрини јазыр вә бирбаша Италијаја, о вахт Соррентода мүаличә олунан М. Горкијә көндәрир. Һәјәчанла күнләри сајыр, чаваб көзләјир. Әввәлчә өз һәрәкәти өзүнә ағылсызлыг кими көрүнүр; инанмыр ки, бөјүк јазычы вахт тапыб она чаваб версин, белә «кичик ишләрлә» мәшғул олсун. Лакин аз сонра Горкидән мәктуб алыр. Бөјүк әдиб она шәхси катиби Н. П. Куричковун јанына кетмәји мәсләһәт көрүр. Нәинки она мә'нәви дајаг олур, һәм дә мадди јардым да көстәрир. Бу кичик епизод М. Горкинин бөјүклүјүнү, кәнч әдәби гүввәләрә гаршы сон дәрәчә һәссас, гајғыкеш мүнасибәтини бир даһа нүмајиш етдирир. М. Горки өмрүнүн сонуна кими кәнч шаирлә марагланыр, мәсләһәтләри вә көмәји илә онун әдәби талејинә һәлледичи тә'сир көстәрир. Башга белә бир мараглы чизки исә А. Фадејевин инсани, сәнәткар учалығыны нүмајиш етдирир. М. Горки адына Әдәбијјат Институтунун тәләбәси, чәми ики китабын мүәллифи Серкеј Василјев ачыг јарадычылыг кечәсини кечирмәк арзусуна дүшүр, бу арзусуну чәкинә-чәкинә, ССРИ Јазычылар Иттифагынын сәдри А. Фадејевә билдирир. А. Фадејев она лазыми мәсләһәт верир, һазырлыг көрүлүр вә кәнч шаирин көзләмәдији һалда кечәни өзү апармаға разылыг верир. Белә гајғыкешлик А. Фадејев үчүн чох сәчијјәвидир. Белә дәлилләрә дикәр јазычылар һаггындакы јазыларда да раст кәлирик. Хырда, лакин јаддагалан чизкиләрлә С. Василјев рус совет әдәбијјаты классикләринин образыны јаратмаға чалышыр, онлара охучу мәһәббәтини даһа да артырыр.

М. Горки дә, С. Јесенин дә, А. Фадејев дә, Н. Тихонов да, П. Антоколски дә Азәрбајчан торпағында дәфәләрлә олмуш, рус—Азәрбајчан әдәби әлагәләринин инкишафына чидди тә'сир көстәрмишләр. Буна көрә дә китабын «Гајнар көзлү бакылылар» адлы икинчи бөлмәсиндәки јазылар мүәјјән мә'нада әввәлки јазыларла сәсләшир. Лакин бөлмәләри јахынлашдыран, бағлајан әсас чәһәт мәһәббәтдир: һаггында данышдығы сәнәткарлара гаршы мүәллифин үрәкдән кәлән, дәрин вә күчлү мәһәббәти. Бу чәһәтдән С. Василјевин М. Горки һаггындакы гејдләри илә Вагиф вә Сабир һаггындакы сәмими сөзләри чох охшардыр. Һәр ики һалда—һәм рус әдәбијјаты классикләриндән, һәм дә Азәрбајчан сәнәткарларындан бәһс едәркән мүәллиф ејни сәмимијјәтлә данышыр. Бу гејдләр мүәллифин субјектив мүлаһизәләри даирәсиндән кәнара чыхыр, онун әдәбијјатымызын тарихи инкишафы вә мүасир проблемләринә јахшы бәләд олдуғуну көстәрир. Мәсәлән, бөјүк сатирик Сабирин гидаландығы сәнәт гајнагларындан бәһс едәркән, бөјүк лирик Вагифи јада салмасы, үслубча мүхтәлиф олан, ајры-ајры поетик мәктәбләрин әсасыны гојан ики классикин јарадычылығында бағлылыг ахтармасы, лирик Вагифи, сатирик Сабирин мүәллимләриндән бири һесаб етмәси елми чәһәтдән доғрудур вә Азәрбајчан әдәбијјатшүнаслығынын објектив елми нәтичәләри илә сәсләшир.

Азәрбајчан әдәбијјаты илә белә танышлыг, хүсусән Сабир поезијасынын тә'сири илә јаранан мәһәббәт С. Василјевин гејдләриндә үмумијјәтлә, Азәрбајчан халгына мәһәббәт кими мә'наландырылыр: «Сабир ше'рләринин рус дилинә тәрчүмәси үзәриндә ишләркән, Сабирә вуруларкән мән Азәрбајчан дилинин зәнкинликләринә вармаг, халгын тарихини өјрәнмәк, мин чүр әзијјәтләр чәкмиш, әмәксевәр, гәһрәман бир милләти дәриндән дујмаг кими көзәл бир имкан әлдә етдим».

Мүәллифин Сабир поезијасына вурғунлуғуну ифадә едән е'тирафы,—мән Нју-Јоркда, Бродвејдә кәзәркән Сабири дүшүнүрдүм—демәси охучуја сәмими вә инандырычы тә'сир бағышлајыр, мүәллифә рәғбәт доғурур.

Белә мүнасибәти китабда Азәрбајчан шаир вә јазычылары һаггындакы дикәр јазыларда да дујуруг. С. Василјевин гејдләринин бә'зиләри мүәјјән мүнасибәтләрлә, јубилеј күнләриндә јаранса да, һәмин сәнәткарлара јарадычы шәхсијјәт кими хас олан башлыча чәһәтләри јығчам шәкилдә мүвәффәгијјәтлә әкс етдирир. О, һаггында данышдығы сәнәткарлар—Чәфәр Чаббарлы, Микајыл Мүшфиг, Сәмәд Вурғун, Мирзә Ибраһимов, Рәсул Рза, Имран Гасымов, Нәби Хәзри үчүн характерик олан башлыча кејфијјәтләри ајырыб сечә вә үмумиләшдирә билир, диггәти әсас нөгтәләрә јөнәлдир. Әдәбијјатымызы үмумсовет әдәбијјатынын ајрылмаз, үзви һиссәси кими алыр вә тәһлил едир.

Китабын сонунчу бөлмәсиндә Сабирдән тәрчүмәләр топланмышдыр. Шүбһәсиз ки, Серкеј Василјевин тәрчүмәләри чидди тәһлил олунмалы, објектив шәкилдә гијмәтләндирилмәлидир. Биз јалныз бир чәһәти нәзәрә чатдырмаг истәјирик: милли зәминә сон дәрәчә мөһкәм бағлы олан, бәнзәрсиз ирс гојуб кетмиш Сабири, ајдындыр ки, тәрчүмә етмәк чох чәтиндир. Бу да мә'лумдур ки, дүнја әдәбијјатынын бүтүн көркәмли сәнәткарларынын әсәрләринин һәр һансы дилә бу вә ја дикәр тәрчүмәсини тамамилә гәнаәтбәхш һесаб едиб, бунунла кифајәтләнмәк јанлыш оларды. Дејилән мә'нада ејни әсәрин дөнә-дөнә, мүхтәлиф адамлар тәрәфиндән тәрчүмә едилмәси вә нәтичәдә оријинала максимум јахынлашмаг чәһди тәбиидир. Мә'лумдур ки, Сабирин рус охучусуна вә бу јолла дүнја охучусуна чатдырылмасы кими бөјүк вә шәрәфли бир иштдә илк аддымлар атылыб. Серкеј Василјев бу илк вә уғурлу аддымы атанлардан биридир. Мәһз буна көрә дә онун хидмәти диггәтә вә тәгдирәлајигдир.

Китабда охујуруг: мә'лум олдуғу кими, заман вә халг ән објектив вә е'тибарлы һакимдир. Онлар амансыз бир дүзкүнлүклә, ајыглыгла һәр чүр шиширдилмиш, сүн'и шөһрәти рәдд едир, һәтта ән бәзәкли, чаһ-чәлаллы дајазлығы, сәтһилији унудулмаға мәһкум едир, әсил бәдии исте'дады исә горујур вә јүксәлдир.

Бизчә, заман вә халг һәм дә достлуг дујғуларыны белә бир һәссаслыгла саф-чүрүк едир, әсил бөјүк мәһәббәти горујур вә она јашамаг һаггы газандырыр.

Азәрбајчан—рус поезија әлагәләринин инкишафында хүсуси хидмәтләри олмуш, Азәрбајчанын әмәкдар инчәсәнәт хадими Серкеј Василјев артыг арамызда јохдур. Анчаг инаныраг ки, онун Сабир поезијасына вә Сабири јетирән халга, еләчә дә Сабир һәмвәтәнләринин онун јарадычылығына олан мүнасибәти әсил күчлү гардашлыг дујғусу кими, бундан сонра да сусмајачаг, заманын сынағына давам кәтириб јашајачаг.

Сабир РҮСТӘМХАНЛЫ

---

* **Серкеј Василјев, «Брат за брата» (рус дилиндә), Азербайджанское Государственное Издателство, 1974.**